

DE, Humán Tudományok Doktori Iskola,
Neveléstudományi Doktori Program

A finn tanulók PISA- teljesítményméréseken elért eredményeinek diskurzusai

Tanulmányunkban bemutatjuk, hogy mely diskurzusok fedezhetők fel a finnországi tanulók PISA-méréseken nyújtott teljesítményéről szóló, neveléstudományi szakajtóban megjelenő publikációk alapján.

A szövegek három jól elkülöníthető diskurzus mentén csoportosíthatóak, az alábbiakban ezeket a diskurzusokat mutatjuk be. A PISA tanulói teljesítménymérésekhez kapcsolódó és az eredményekről szóló publikációk nagy száma miatt jelen tanulmányunkban a vizsgálat tárgyát leszűkítettük, és a finn sikeresség motívumára fókuszálunk, ami a PISA-eredményekről szóló szakértői, tudományos és közéleti sajtóban jelentős hangsúlyt kap. A feldolgozott szövegek kiválasztásában szempont volt, hogy azok megjelenési helyei (neveléstudományi folyóiratok) a tudományos közösségben elismertek legyenek. Ez feltételezésünk szerint lehetővé teszi azt, hogy a PISA-teljesítménymérésekhez kapcsolódó kommunikáció fontosabb összetevői és erővonalai tanulmányozhatóak legyenek.

A magyar nyelvű szakirodalom feltérképezése a magfolyóiratok PISA-témában megjelent írásainak tanulmányozása alapján történt. A nemzetközi tájékozódást a *Comparative Education, Compare, European Education, European Educational Research Journal, Journal of Educational Policy, Scandinavian Journal of Educational Research* folyóiratok tanulmányozásával végeztük. A finn nyelvű szakirodalom bemutatásának alapja a *Kasvatus* című neveléstudományi lap. A folyóiratokban megjelent publikációk szövegét kiegészíti két, önálló kötetben megjelent PhD-értekezés (Kallo, 2009; Niukko, 2006). Dolgozatunkban figyelmen kívül hagytuk a PISA-teljesítménymérések eredményeit ismertető nemzeti jelentéseket. Ezeket akkor említjük, ha a rájuk való utalás elkerülhetetlen.

A mintateremtés diskurzusa

A finn diákok teljesítményét bemutató tanulmánycsoport egyik meghatározó diskurzusa a mintateremtés diskurzusa. A szövegcsoport jelentőségét az adja, hogy a PISA-teljesítménymérések finn vonatkozásai felől érdeklődők leggyakrabban ezekkel a szövegekkel találkozhatnak. E finn és angol nyelvű tanulmányok a 2000. évi PISA-teljesítménymérések első eredményeinek publikálásától (például *Väljörvi és mtsai*, 2001, 2002; *Simola*, 2004) jelen vannak a neveléstudományi (szak)sajtóban. A szerzők célja, hogy tanulmányaikban választ adjanak arra a kérdésre: miért olyan kiemelkedően jók a finn diákok olvasási, számolási, problémamegoldó képességei, mi az oka a „finn csodának”.

Olyan diskurzus keretei jelennek meg a szövegcsoport alapján, amelyben a szerzők elfogadják a PISA-teljesítményméréseket meghatározó elméleti és módszertani hátteret, nem kérdőjelezik meg a feladatok teljesítéséhez szükséges kompetenciák általános (glo-

bális) érvényességét. Ezáltal a finn diákok jó PISA-eredményeihez vezető oktatáspolitikai és szakmai (didaktikai) eljárásokat más országok által is átvehető, követendő példaként jelenítik meg. Simola (2004, 2005) ebben az összefüggésben a magas szintű finnországi tanárképzés mellett érvel és annak eredményeit hangsúlyozza. Reinikainen (2007) tanulmányában a magyarázó szándék már a címben is jelentkezik: *Hyvän ongelmaratkaisutaidon selittäjät Suomessa, A finnországi jó problémamegoldó készség magyarázatai*. A szerző kiinduló gondolatként leszögezi, hogy a PISA 2003 méréseket elemző korábbi tanulmányokból már kiderült: a finn diákok problémamegoldó képessége a vizsgált országok tekintetében a legjobbak között van, (1) majd statisztikai elemzéssel kimutatja, hogy a finn anyanyelvű lányok eredményei okozták az OECD-átlagnál jóval magasabb pontszámokat, mert az ő teljesítményük felülmúlta mind a fiúk pontszámait, mind a svéd anyanyelvűek eredményét (nemtől függetlenül).

A tanulmányok problémafelvetése nem lép túl a fenti diskurzus keretein, és jobbra a finn tanulónak a PISA-pontszámokban való lehetséges javulásának kérdésköréhez tartozik. Példa erre Linnakylä, Malin és Taube (2004) tanulmánya. A szerzők kiindulási gondolata, hogy az észak-európai országok oktatáspolitikájának fontos törekvése, hogy mindenki számára egyenlő mértékben legyen elérhető a tanulás lehetősége. (2) A szerzők elemzésük céljaként tűzik ki az alacsony olvasási teljesítmény mögötti szociális, kulturális tényezők feltérképezését, (3) hogy annak nyomán meg lehessen valósítani az oktatáshoz való demokratikus hozzájutást. Hasonló az észrevételünk Kupari (2007b), valamint Linnakylä és Malin (2007) tanulmányaival kapcsolatban is. Ez utóbbinak már a címe is árulkodik: *Hogyan támogathatjuk a gyenge olvasókat? – A kötelező olvasási tevékenység mint az olvasási készség fejlesztési lehetősége*.

A tanulmánycsoport szerzőinek köre OECD által felkért szakértőkből áll, és jelentős részt vállaltak a nemzeti PISA-jelentés összeállításában is (Väljörvi és mtsai, 2001, 2002, 2007; Linnakylä és mtsai, 2004; Kupari és mtsai, 2004; Kupari és Väljörvi, 2005). Azáltal, hogy a szerzők kettős minőségben publikálnak (nemzetközi vagy nemzeti szervezet által felkért szakértő, valamint tudományos kutató), a tanulmánycsoport szövegeiben összemosódik a tudományos elemzés és a szakértői hozzáállás szempontrendszere, így olykor nehezen eldönthető, hogy szakértői szöveget vagy tudományos elemzést olvasunk. A tanulmányok elméleti háttérében és elemzési nyelvezetében erőteljes OECD-szakértői részvétel abban is megfigyelhető, hogy hivatkozásaik jelentős része vagy OECD-szövegekre, vagy OECD-szakértőre, vagy akár korábbi saját publikációikra (OECD-elemzésekben megjelent szövegekre) utal. A finn nyelvű szövegek esetében kiemelkedik Törnroos (2007). A szerző szakirodalom-jegyzékében a 20 tételből 14 vagy OECD szakértői anyag, vagy a Finn Oktatási Minisztérium valamely kiadványából származik. Állandó eleme az angol és a finn nyelvű tanulmányoknak is, hogy az olvasás jelentőségét OECD-dokumentumokból vett idézetekkel igazolják.(4)

Az ebbe a csoportba tartozó publikációk közös eleme a „finn csoda” jelenségének hangsúlyozása. A szókapcsolat a 2000. évi finn PISA-pontszámmal (és a PISA-t nemzetek, régiók versenyének felfogó szemlélet szerint értelmezett jó helyezéssel) kapcsolatban került a köztudatba. Szakirodalmi környezetben Simola használta először a finn PISA-pontszámok kapcsán a finn oktatási rendszerre vonatkoztatva (finn nyelven: Simola, 2004; angolul: Simola, 2005).

Simola (2004) után a finn nyelvű szakirodalomban a finn oktatás eredményeinek csodaként történő azonosítása erőteljesen, de változatos metaforákkal van jelen. A szakirodalom és a szakértői elemzések a ’Suomen menestys’, vagy ’suomalainen menestys’, azaz ’finn siker’ kifejezéssel, vagy annak angol megfelelőivel illetik a finn eredményeket (lásd: Linnakylä és mtsai, 2004; Kupari és mtsai, 2004; Kupari és Väljörvi, 2005; Väljörvi és mtsai, 2007). Figyelemre méltó, hogy az újabb szövegekben a „siker” kifejezés helyett más, szinonimaként szereplő szavak jelennek meg. Néhány ezek közül:

'kärkima' 'vezető helyen / élen lévő ország' (Väljärvi, 2007), 'tehokkain' 'leghatékonyabb' és 'ilmeisen tehokkaasti' 'a nyilvánvalóan hatékonyan' (Väljärvi, 2007), 'tilastollisesti parempi kiun' 'statisztikailag jobb, mint...' (Reinikainen, 2007), 'huikea lukutaito' 'rendkívüli olvasási készség' (Arffman, 2007). Megjegyzendő, hogy olykor konkrét szövegkörnyezetben sem egyértelmű, hogy ezek a minősítő elemek a tanulói teljesítményre, a finn oktatási rendszer egészére, a finn alapfokú oktatásra, a „finn iskolára”, esetleg a finn tanárok munkájára vonatkoznak-e (például: Väljärvi, 2007).

A mintateremtés diskurzusát megvalósító szövegekben tetten érhető a politikai állásfoglalás közvetítése. A jelenségeket (magas finn PISA-pontszámok) magyarázó hozzáállás ugyanis normatív hangvétellel társul, azaz – olykor udvarias feltételes móddal, olykor erőteljesebben, felszólító módú igealakokkal – a szerzők azt fogalmazzák meg, hogy a PISA-pontszámok javulása érdekében milyen változtatásokat lehetne és kell tenni. Példaként Leino, Linnakylä és Malin (2004) szövegét említjük, melyben megfigyelhető, hogyan válik egy tanulmány politikai szócsové. A szerzők két kérdésre keresik a választ.

Úgy tűnik, napjainkra a PISA-sikerek hirdetése alábbhagyott, és a finn oktatás eredményességének hangsúlyozása is szinte-ret változtatott. Tjeldvoll (2009) hívja fel a figyelmet arra, hogy miután alapfokon hírnevet szerzett a finn oktatás, az oktatás fejlesztésének következő fázisa a felsőoktatás lesz. Mivel finn egyetemek jelenleg nincsenek a világ élvonalában, a finn (oktatás)politika fő törekvései között van, hogy ez megváltozzon.

Az egyik az, hogy az olvasási szokásokra és az olvasási motivációkra vonatkozó tanulói válaszokat elemezve a PISA tanulói kérdőíveiben melyek a jellemző tanulói csoportok. A másik kérdés, hogy ezek közül mely csoportok teljesítettek gyengén a PISA-teljesítményméréseken, és milyen tanácsokat lehet adni a pedagógusoknak, hogy az ilyen tanulók szövegértési teljesítménye javuljon. (5) Zárásként a tanulmány egy olyan weblap használatát javasolja, amelyet a Finn Oktatási Minisztérium támogatott 2007-ig, és az olvasóvá nevelést, valamint az IKT-eszközök használatát hirdeti. (6) Szintén megjelenik a normatív hangvétel, amikor egy gyengén olvasó csoport teljesítményének javítására a gyerekeket érdeklő problémákhoz kapcsolódó szövegek keresését javasolják a szerzők. (7) Ugyanez a szerkezeti-retorikai felépítés jellemzi az alacsony olvasási teljesítmények mögötti háttértényezők feltárását és az ilyen

értelemben veszélyeztetett tanulók azonosítását végző tanulmányt is (Linnakylä, Malin és Taube, 2004); a különbség az előzőhöz képest, hogy a finn és a svéd diákok olvasási teljesítményét együttesen vizsgálják a szerzők. (8)

A normatív szándék olyan tanulmányban is megjelenik, amely a PISA-pontszámok és az azokból levont következtetések szempontjából irreleváns. Arffman (2007) a 2003-as angol és finn nyelvű olvasott szövegértési feladatsorok nyelvezetét vetette össze. Ez azt az eredményt hozta, hogy a fordítóknak nem sikerült teljesen áthidalni a kulturális és nyelvi különbségeket, a szövegek nem egyforma nehézségűek a finn és az angol anyanyelvűek számára. Megállapításai nyomán tanulmánya utolsó lapján fordítástechnikai felszólítások sorakoznak. (9)

Tjeldvoll (2009) a finn felsőoktatás reformjáról szóló tanulmánya bevezetőjében jegyzi meg, hogy napjaink Finnországának két emblémája a NOKIA márkanév és a PISA-méréseken elért teljesítmény. (10) Tanulmánycsoportunk írásaiban jól kitapintható az a jelenség, hogy a finn oktatás ugyanolyan eladható-megvehető termékként jelenik meg, akár egy sokat tudó telefon. Így valósul meg és válik a célok szempontjából is teljessé a finn oktatási rendszer és oktatási gyakorlat példának állítása, a mintateremtés-diskurzus.

A termék jól kitapintható elemei: a finn tanárképzés sikerességének hangsúlyozása (Simola, 2004, 2005), a finn iskola mint jó és jól felszerelt munkahely (Väljærvi, 2007), az etnikailag homogén, de földrajzilag és szociálisan tagolt finn társadalomban a szociális különbségek és a tanulók lakóhelyének településtípusa alig befolyásolja a jó szövegértési képességeket, azaz (Kupari, 2007b; Väljærvi, 2007), a finn oktatási rendszer időbeosztása és az ebből eredő következtetés: a hatékonyság (például az, hogy az általános iskolai oktatásban hosszú az előkészítő szakasz, keveset vannak iskolában, alig van házi feladat, mégis jól teljesítenek) (Simola, 2004, 2005; Väljærvi, 2007; Kupari, 2007b). Ebben a terméké válogatásban megjelenik a regionális szemlélet: különösen hangsúlyos a szocio-ökonómiai háttér tárgyalásánál az északi országok egységben kezelése, azaz az „északi oktatási modell” hirdetése (Kjærnsli és Lie, 2004; Lie és Linnakylä, 2004; Väljærvi, 2007).

Ugy tűnik, napjainkra a PISA-sikerek hirdetése alábbhagyott és a finn oktatás eredményességének hangsúlyozása is színteret változtatott. Tjeldvoll (2009) hívja fel a figyelmet arra, hogy miután alapfokon hírnevet szerzett a finn oktatás, az oktatás fejlesztésének következő fázisa a felsőoktatás lesz. Mivel finn egyetemek jelenleg nincsenek a világ élvonalában, a finn (oktatás)politika fő törekvései között van, hogy ez megváltozzon.(11)

A mintakeresés diskurzusa

Az általunk áttekintett magyar nyelvű szakirodalomban Finnországra vonatkozólag a PISA-pontszámok kapcsán alig található Finnországra koncentráció, az akadémiai tudományosság próbáját kiálló elemzés akár a PISA-pontszámok értelmezése, akár Finnország (köz)oktatási rendszere kapcsán. Ennek okaként megemlíthető, hogy a PISA-teljesítménymérésekhez kapcsolódó nemzetközi szakirodalomnak csupán egy szűk rétege jelent meg a magyar neveléstudományi szaksajtóban. Olyan hivatkozott irodalomból tájékozódunk a szerzők, amelyek többnyire angol nyelvűek, és OECD-szakértők vagy szakértői csoportok kutatási és elemzési tevékenységének eredményei.

Kommunikatív sajátosságként megállapítható, hogy a mintakeresés diskurzusát megvalósító publikációk jellemzője a szubjektív közelítés. Olvasható konferencia-beszámoló (Csapó, Csikos és Korom, 2004), konferencia-beszámoló és útirajz keveréke (Benedek, 2005), a finn PISA-eredmények angol nyelvű változatának szabad ismertetése (Mihály, 2003), kerekasztal-beszélgetés (*A PISA-sokk...*, 2003), a nemzeti PISA-felmérések online megjelentetésének tartalmi és formai ismertetése (Felvégi, 2005), személyes élményeken alapuló leírás a finn oktatási rendszerről (Mihály, é. n.). A szubjektivitást kiegészíti, hogy a publikációk szerzői többnyire egy nézőpontot alkalmaznak a finn tanulók PISA-teljesítményének és a finn oktatási rendszernek a bemutatásakor: a közelítést döntően befolyásolja, hogy az OECD által megfogalmazott, a PISA-teljesítményméréseket indokoló mérés-értékelési filozófiából ismert szempontok érvényesülnek, a szerzők ezek mentén szólalnak meg. Visszatérő elem az OECD elemzéseinek kritika és változtatás nélküli közlése is.

Mihály Ildikó (2003) arra tesz kísérletet, hogy röviden összefoglalja a PISA 2000 finn eredményeiről készült jelentést Väljærvi és munkatársai (2002) alapján. A bevezető szerint a szöveg „rövid ismertető áttekintést ad arról az elemzésről, amelyet a finnek végeztek saját oktatási rendszerükkel kapcsolatban” (Mihály, 2003, 92. o.). A bemutatott „finn elemzés” objektivitását jelentősen gyengíti, hogy a „finnek” ez esetben az OECD által hivatalosan megbízott, az OECD szempontjai szerint eljáró szakértőket, tehát nem elsősorban kutatókat takar (vagy olyan kutatókat, akik nem kutatói minőségben, hanem szakértőként írtak).

Az angol nyelvű szöveg mintateremtési és a magyar nyelvű szöveg mintakeresési szándéka így összekapcsolódik: ezt bizonyítják a dicsérő-csodáló megnyilvánulások, melyek-

ben közismert, oktatással és társadalommal kapcsolatos jelszavakra találhatunk: „nemek egyenjogúságát oly fontosnak tekintő finn társadalom” (Mihály, 2003, 92. o.), „finn iskola határozottan törekszik arra, hogy tanulóiban felébressze az olvasás iránti érdeklődést” (Mihály, 2003, 94. o.) „oktatásban az ismeretek gyakorlati alkalmazására helyezik a hangsúlyt, és nagy gondot fordítanak a környezettudatosság fejlesztésére” (Mihály, 2003, 93. o.). A fentiek tudatában túlzó Felvégi (2005, 114. o.) megjegyzése az ismertetésről: „talán a nemzetközi szaksajtó legérdekesebb és legértékesebb írása e témában”.

A finn oktatási rendszerrel röviden foglalkozik Benedek Mihály (2005). A PISÁ-hoz közelítés irányait jól példázza a következő pár soros részlet: „Magáról a konferenciáról nagyon hosszan lehetne írni. Hétfőn és szerdán reggel kilenctől este hatig plenáris és szekciós ülések zajlottak, kedden egész nap iskolalátogatások voltak. Kitűnő és kevésbé érdekes előadásokat hallottunk a finn oktatási rendszeréről, a tanárképzésről, a PISA-siker mögötti okokról, a továbblépés irányairól.” (Benedek, 2005, 111. o.) A példaként kezelt finn (köz)oktatási rendszerrel szóló beszámolóban a szerző jelzi: az egyik előadó „Andreas Schleicher, az OECD oktatáselemző részlegének munkatársa” (Benedek, 2005, 108. o.), a szerző által közölt internet-link alapján azonosítható, hogy a konferencia a Finn Oktatási Minisztérium által szervezett rendezvény volt.

Az említett különböző műfajú szövegek alapján Finnországról és a finn iskolarendszerről a következő kép bontakozik ki: Finnország modern észak-európai ország, amelynek társadalma és oktatási rendszere, az oktatás napi gyakorlata követendő módon alkalmazkodik a modern jelszavakhoz (globalizáció, információs társadalom, LLL, IKT-eszközök használata). Oktatási rendszerének résztvevői szorosan együttműködnek a családokkal, az oktatás-nevelés gyermekközpontú, az iskolák jól felszereltek, a tanárok elégedettek. A finn tizenöt évesek kitűnően olvasnak, számolnak, és magas szintűek a természettudományos ismereteik. A fenti üzenetek közvetítése szempontjából figyelemre méltó a *Milyen ma a finn iskolarendszer?* című leírás (Mihály, é. n.) is. A Finnország oktatási rendszerét példaként bemutató szövegben kitapinthatóak azok a megjegyzések, amelyek mintegy a magyar oktatási gyakorlathoz kapcsolódó problémafelvetésekkel állnak összhangban: „Az oktatás minden szinten interaktív és kooperatív, áthatja a partnerség eszménye” (Mihály, é. n.), „Magasan kvalifikált, autonóm személyiségű pedagógusok oktatnak az iskolákban” (Mihály, é. n.), az általános és a középiskola ingyenességén túl a tanulók közlekedése is ingyenes az otthon és az iskola között, és kiterjedt a felnőttképzés intézményhálózata. Ehhez az egyoldalúan pozitív képhez olyan publikációk is hozzájárulnak, amelyek nem Finnországot állítják a középpontba, hanem (főleg a magyar oktatási rendszer és a gyakorlat problémáit tematizálva) csupán érintik azt egy-egy állítás erejéig, mindig pozitív példaként említve Finnországot:

„Az észak-európai, nordikus országok pedagógiai kultúráját (de különösen a svédekét és a finnekét) a liberális angolszász (amerikai) és a német pedagógiai hagyomány keresztéze jellemzi. Ez a hibrid – mint majd látni fogjuk – nagyon sikeresnek bizonyult” (Báthory, 2002, 11. o.).

Hasonló az észrevételünk az *Új Pedagógiai Szemle* hasábjain megjelent kerekasztal-beszélgetéssel (*A PISA-sokk...*, 2003) kapcsolatban is. Itt az egyik megszólaló a finn tanárképzési rendszert állítja példaként:

„Finnországban ma egyetemen képezik a pedagógusokat [...] minden tanító egyben egy kicsit logopédus, egy kicsit pszichológus. Képes azonosítani a diszlexiás gyereket, de nem küldi sehova, mert ő maga felkészült arra, hogy ilyen esetben mit kell tenni, hogyan kell fejleszteni őt. [...] A másik fő programjuk, hogy megfelelő arányú legyen a tanító, az iskolában. Ezek lennének azok a konkrét lépések, amelyek kivezető utat jelenthetnek azokból a problémákból, amelyeket a PISA jelzett.” (*A PISA-sokk...*, 2003, 67. o.)

Ha a fentiekhez hozzátesszük, hogy a mintakeresés diskurzusa a PISA-teljesítménymérés, azaz az OECD oktatáspolitikát befolyásoló eljárása nyomán alakult ki Finnországról,

akkor kijelenthetjük, hogy a fent bemutatott publikációkban leginkább politikai üzenetek jelennek meg: a finn tanulók által elért, jónak minősített eredmények alapján követendő példának mutatják ben a finn oktatási rendszert.

A magyar nyelvű irodalom azon részét, mely a PISA-eredményeket és az OECD oktatáspolitikai tevékenységét szélesebb összefüggésrendszerbe helyezi, és abban jeleníti meg a finn oktatási rendszert, jelen dolgozatunkban nem mutatjuk be. Sáska Géza három tanulmányára azonban felhívjuk a figyelmet (2003, 2006a, 2006b), mert nézőpontjuk, távolságtartásuk, a nemzetek fölötti szervezetek standardizációs eljárásaival szembeni kritikus szemléletük miatt ellenpontját képezik a fentebb bemutatott hagyománynak.

A mintakeresés diskurzusát megvalósító magyar nyelvű szövegek a hivatkozott irodalom tanúsága szerint angol nyelvű, internetes tájékozódással könnyen elérhető, jobbára szakértői szövegekből való tájékozódás eredményei. Így joggal feltételezhető, hogy ezen idegen nyelvű források (lásd: a mintateremtés diskurzusának szövegei) alapján a PISA-ról való tudásnak csupán egy része jut el a magyar olvasóközönséghez.

A „PISA mint az OECD politikai eszköze” diskurzus

A nemzetközi szintéren megjelenő, angol és finn nyelvű tanulmányok következő csoportjába azok a szövegek tartoznak, amelyek oktatáspolitikai tárgyú elemzéseket tartalmaznak. Az ilyen szövegek 2003 óta egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak a PISA tanulói teljesítménymérésről szóló nemzetközi szakirodalomban. E tanulmányok szemléletének jellemzője, hogy a politikaelemzés módszereivel vizsgálják a PISA hatásait a (finn vagy egyéb európai) nemzeti oktatáspolitikára, másrészt a PISA-vizsgálatokat tágabb összefüggésrendszerbe helyezik: az OECD oktatáspolitikai tevékenységéhez viszonyítva vizsgálják. Így kialakul egy újabb diskurzus: a PISA mint az OECD politikai eszköze diskurzus.

A tanulmánycsoport írásaira jellemző, hogy a PISA-tesztjeinek eredményeiből levonható, Finnország számára kedvező következtetéseknek (ezen keresztül az OECD törekvéseinek) és Finnország kapcsolatának tág kerete fedezhető fel. Hokka (2006-tól Niukko) és társainak írásaiban (Hokka, 2003; Rinne, Kalló és Hokka, 2004; Niukko, 2006; Kalló, 2009) egységes gondolatsor bontakozik ki. A kutatók a globalizáció hatásai felől közelítenek az OECD-nek a nemzetek (tagországok) oktatáspolitikáját befolyásoló tevékenységéhez. Ahhoz az ausztrál kutatók által megfogalmazott véleményhez csatlakoznak, amely szerint az OECD a globalizáció elősegítőjeként működő szervezet. (12) Ebben az összefüggésben Hokka hangsúlyozza, hogy Finnország a Szovjetunió összeomlása után a finn gazdasági válságból való kilábalás eszközeként a felsőoktatás fejlesztését és a „tudás társadalmának” létrehozását tűzte ki célul, (13) és az 1990-es évek elejétől nőtt meg az OECD befolyása Finnországra (az ország-jelentések és a tanácsadói tevékenység révén). A szerzők kritizálják a finn döntéshozók túlságosan pozitív, kritika nélküli viszonyulását az OECD szakértői véleményeihez. (14) Sőt, az OECD-hez (vagy bármely más nemzetek feletti szervezethez) való alkalmazkodás veszélyeire is figyelmeztetnek: ez szerintük a legrosszabb esetben a jóléti állam struktúrájának széteséséhez is vezethet, hiszen az egyes országok (nemzetek) érdeke nem feltétlenül azonos minden részletében a nemzetek feletti szervezetek érdekével. (15) A szélesebb értelmezési keret azzal az eredménnyel is jár, hogy ezekben a tanulmányokban a PISA-tesztjeinek nem jut főszerep. Niukko (2006) értekezésében mindössze hét oldal (egy alfejezet) jut a PISA finn vonatkozásainak bemutatására, ebből négy oldal a PISA-felmérések előkészületeit mutatja be, Kalló (2009) értekezésében pedig csupán alkalomszerű említés.

Hasonló értelmezési keretben tárgyalja a PISA teljesítménymérés hatásait és oktatáspolitikai-formáló szerepét Grek (2009), azaz a PISA hatását abban látja, hogy politikaformáló erővé lépett elő Európában. (16) A szerző a 2000-es, a 2003-as és a 2006-os PISA-

teljesítménymérések hatásait vizsgálja Finnország, Németország és az Egyesült Királyság példáján. Finnországban a finn OECD-szakértők erős befolyását állapítja meg a Finnországról alkotott kép kialakításában, ez összefüggésbe hozható a szerző szerint a Finn Oktatási Minisztériumnak az ország oktatási rendszerét népszerűsítő törekvéseivel is. (17)

A finnországi oktatásirányítás és az OECD szoros kapcsolatának bemutatására a legalaposabb elemzés Rautalin és Alasuutari tanulmányában (2009) található. Ebben a szerzők a retorikai elemzés és a diskurzuselemzések módszerét alkalmazva mutatnak rá az OECD és a finn kormányzati oktatáspolitikai szoros és dinamikus összefonódására. Jelen dolgozatban e tanulmány legfontosabb állításainak kiemelésére vállalkozunk. A PISA-val összefüggésben megjegyzik, hogy Finnországban kormányzati szinten a PISA-méréseket az oktatáskutatásban elfogadott tudományos teljesítménymérésnek tekintik.

A tanulmánycsoport írásaiból egy újabb értelmezési perspektíva bontakozik ki: eszerint Finnország PISA-eredményei csak részben származnak a finn oktatási rendszer sajátosan finn elemeiből, inkább az OECD-vel való (oktatáspolitikai-oktatásfejlesztési) együttműködés következményei. A fenti állítások (miszerint a PISA-eredményesség hatására az OECD által meghatározott prioritások mintegy rátelepszenek a finn oktatásfejlesztés irányvonalaira) szakmai köröktől is kapnak napjainkban támogatottságot.

(18) Hangsúlyozzák továbbá, hogy Finnország és az OECD között több évtizedes – finn politikai részről néha nem hangzott – szoros együttműködés az oktatási fejlesztésekben. Ez a két tényező megeremti az alapját annak, hogy egyrészt a PISA-eredményeket a finn oktatásirányítás saját önálló döntéseinek igazolására használja fel, (19) másrészt erőteljesen befolyásolja a köz- és felsőoktatás jövőbeni fejlesztéseit is. (20)

A tanulmánycsoport írásaiból egy újabb értelmezési perspektíva bontakozik: eszerint Finnország PISA-eredményei csak részben származnak a finn oktatási rendszer sajátosan finn elemeiből, inkább az OECD-vel való (oktatáspolitikai-oktatásfejlesztési) együttműködés következményei. A fenti állítások (miszerint a PISA-eredményesség hatására az OECD által meghatározott prioritások mintegy rátelepszenek a finn oktatásfejlesztés irányvonalaira) szakmai köröktől is kapnak napjainkban támogatottságot.

Egy 2009-ben kiadott, elektronikus úton szabadon elérhető kiadvány (Hakulinen és mtsai, 2009) érzékelteti azt a feszültséget, ami, úgy tűnik, a jelenben meghatározza a

finn nyelvről és a finn nemzeti öntudatról való gondolkodást. A kiadvány címének jelentése: *Nyelvpolitikai cselekvési program*, szerzőiről és szerkesztőiről pedig elmondható, hogy mind az akadémiai szféra tagjai. Lényegesnek tartjuk kiemelni, hogy a cselekvési programhoz a Hazai Nyelvek Kutatási Központja (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, KOTUS) is a nevét adta. Dolgozatunk szempontjából a kiadványban megjelent azon vélekedések a fontosak, melyek a PISA-sikerek dacára felvetik a jelenlegi finn anyanyelv-oktatás visszasságait: a finn diákoknak jó ugyan az olvasási képességük, de a középiskolából kikerülő tanulók íráskészsége nagyon gyenge (Hakulinen és mtsai, 2009, 68. o.), és az OECD-országokkal összevetve alacsony a finn anyanyelv- és irodalomórák aránya a középiskolákban. Ellenpontja a kiadvány abból a szempontból is az OECD-prioritások szerinti oktatásfejlesztéseknek, hogy egy bő fejezetben (76–96.) érvel az angol nyelv egyeduralma ellen az idegennyelv-oktatásban.

Összefoglalás

A PISA-teljesítménymérésről való tájékozódást jelentősen megnehezíti, hogy azt sok olyan szöveg veszi körül, amely az adatok elemzését nyújtja, és kevéssé az adatok széles értelmezési keretből való értelmezését. A magyar nyelvű, folyóiratokban publikált szakirodalom eddigi rétegeinek feltérképezése alapján úgy tűnik, hogy a magyar nyelvű összehasonlító neveléstudomány egyelőre adós a finn PISA-eredményekhez kapcsolódó szakirodalom áttekintésével, sőt, tapasztalataink alapján a finn (vagy észak-európai) eredményekhez kapcsolódó kérdésfeltevésekkel is. Napjainkra a nemzetközi szakirodalom általunk feltérképezett részében a PISA-eredményesség vagy -eredménytelenség kérdése oktatáspolitikai értelmezési keretet kapott, és kiszélesedett a nemzeti oktatáspolitikák és a nemzetek feletti szervezetek törekvései közötti viszony vizsgálatára.

Jegyzet

(1) „Aiemmin julkaistuista tuloksista ilmeni, että suomalaiset nuoret olivat ongelmaratkaisutaidoltaan PISA2003-tutkimuksen parhaimmista” (*Reinikainen*, 2007, 341. o.)

(2) „Providing all students with equal access to education and removing obstacles to learning, especially among students from disadvantaged backgrounds, have been leading principles in Nordic education policy” (*Linnakylä, Malin és Taube*, 2004, 232. o.)

(3) Which factors increase the risk of low literacy achievement?” (*Linnakylä, Malin és Taube*, 2004, 233. o.) „The main questions addressed in the empirical analyses were as follows: Which background factors are the strongest determinants of low reading literacy performance, as compared and contrasted with average achievement?” (*Linnakylä, Malin és Taube*, 2004, 237. o.)

(4) Például: „Scientific literacy is the capacity to use scientific knowledge, to identify questions and to draw evidence-based conclusions in order to understand and help make decisions about the natural world and changes made to it through human activity” (*Kjærnsli és Lie*, 2004, 272. o.)

(5) „On the basis of the findings, pedagogical suggestions will be made with a view to broadening the reading interests and promoting the literacy skills of different groups of readers.” (*Leino, Linnakylä és Malin*, 2004, 252. o.)

(6) „One way of arousing this group’s interest in technology might be to encourage them to take part in, for example, Netlibris virtual discussions among literacy-oriented students. In Netlibris, each group has a tutor and 10–15 students from 3–4 different schools. Most circles meet 4 to 8 times a year to discuss book selections. They also meet authors and learn more about literature, reading and the use of ICT (see <http://www.netlibris.net/>).” (*Leino, Linnakylä és Malin*, 2004, 267. o.)

(7) „One way of providing affective and cognitive support to these students less engaged in books and

reading is to choose a subject that interests the student group or a real-world problem and search books and the Internet for information on that particular topic” (*Leino, Linnakylä és Malin*, 2004, 268. o.)

(8) „These questions are significant in that they contribute to the identification of at-risk students, who are in most need of support and of enrichment of the learning environment as well as of remedial instructional strategies to decrease and prevent the risk.” (*Linnakylä, Malin és Taube*, 2004, 237. o.)

(9) *Arffman*, 2007, 352. o., *A nemzetközi olvasásmérési feladatlapok fordításának jövőbeli kihívásai* című rész.

(10) „Today’s key symbols of Finnish technological and educational success are NOKIA and PISA. NOKIA is the world’s leading mobile phone maker, whose logo and slogan (Connecting People) are seen around the world. The OECD’s PISA, which has described the Finnish education system as having a double quality (world-class scores in reading, mathematics, and science for fifteen-year-old students and the most equitable education system in the world).” (*Tjeldvoll*, 2009, 94. o.)

(11) „The most recent policy documents clearly state the creation of world-class universities in Finland as a national ambition.” (*Tjeldvoll*, 2009, 94. o.)

(12) „The OECD is seen as ‘a globalising agency’ with a central role in the flow of international education ideas and in the governance of education.” (*Rinne, Kalló és Hokka*, 2004, 456. o.)

(13) „1990-luvun alun taloudellisen laman keskellä Suomen hallitus ja pitkästä aikaa kokoomuksen johdama opetusministeriö olivat muovaamassa Suomea »tietoyhteiskunnaksi«. Avainasemassa oli väestön tieto- ja taitotason nostaminen ja pyrkimys kaksinkertaistaa korkeakoulutukseen osallistuvien määrä vuosituhannen loppuun mennessä. Koska perinteisen yliopiston opiskelijamäärän lisäämistä ei nähty mielekkääksi, luotiin uudenlainen korkeakoulusektori, jossa oli perinteisistä yliopistoista eroavat opetussi-

sällöt, tutkintorakenne ja hallinto.” (Hokka, 2003, 151. o.)

(14) „Perhaps the most interesting surprise has been that in its own background reports Finland would seem to be an early adopter which is even more eager than the OECD experts to implement large-scale and impressive reforms.” (Rinne, Hokka és Kallo, 2004, 476. o.)

(15) „The drift of emphasis from the national level to supranational organisations may cause a social and education policy struggle, or in the worst case the gradual crumbling of the structures of the welfare society and failures in national judgement.” (Rinne, Kallo és Hokka, 2004, 476. o.)

(16) „The paper examines the role of the OECD in framing and steering education policy at a European and global level and moves on to briefly examine the first recently completed cycle of the PISA assessment (2000–06). (Grek, 2009, 23. o.), söt: „PISA is the OECD’s platform for policy construction, mediation and diffusion at a national, international and possibly global level” (Grek, 2009, 26. o.)

(17) „...the Finnish ministry of education was soon to attribute the positive results to an education system

that offers both high quality and equality to its students” (Grek, 2009, 28. o.)

(18) „In justifying the argument that PISA is a reliable barometer of the national educational systems, the central government officials’ texts particularly emphasise PISA’s scientific nature. In so doing, it is repeatedly contrasted with many earlier international studies, which are deemed political in nature.” (Rautalin és Alasuutari, 2009, 546. o.)

(19) „OECD PISA Study clearly had the last-mentioned function: to offer Finnish central government officials scientific evidence that the political decisions made so far have been of the right sort.” (Rautalin és Alasuutari, 2009, 551. o.)

(20) „Here again, the international comparative data provided by the PISA programme are used to support the central government officials’ argument, according to which there is no need for more money to be spent on basic education. The fact that, despite internationally low unit costs, Finnish students do very well in learning outcomes compared with other countries, is used as evidence that the Finnish educational system is well-resourced” (Rautalin és Alasuutari, 2009, 550. o.)

Irodalom

Arffman, I. (2007): Kansainvälisten lukukokeiden kääntämiseen liittyviä ongelmia. *Kasvatus*, **38**. 4. sz. 348–353.

Báthory Zoltán (2002): Változó értékek, változó feladatok. *Új Pedagógiai Szemle*, 10. sz. 9–21.

Báthory Zoltán (2003): Rendszerszintű pedagógiai felmérések. *Iskolakultúra*, **13**. 8. sz. 3–9.

Benedek Mihály (2005): A „finn csoda” – és ami mögötte van. *Új Pedagógiai Szemle*, 4. sz. 108–113.

Csapó Benő, Csíkos Csaba és Korom Erzsébet (2004): A tanítás és tanulás kutatása Finnországban. *Iskolakultúra*, **14**. 3. sz. 45–52.

Felvégi Emese (2005): Böngészés huszonhat ország PISA-felméréssel kapcsolatos online anyagai között. *Új Pedagógiai Szemle*, 10. sz. 110–117.

Grek, S. (2009): Governing by numbers: the PISA ‘effect’ in Europe. *Journal of Education Policy*, **24**. 1. sz. 23–37.

Hakulinen, A., Kalliokoski, J., Kankaanpää, S., Kanner, A., Koskeniemi, K., Laitinen, L., Maamies, S. és Nuolijärvi, P. (2009): *Suomen kielen tulevaisuus – Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (KOTUS), Helsinki.

Hokka, S. (2003): OECD:n maatutkinat suomalaisen koulutuspolitiikan suuntaajina? Kulttuurit, erilaisuus ja kohtaamiset. In: *Kasvatustieteen päivien 2003 – julkaisu*. Helsinki. 145–156.

Kallo, J. (2009): *OECD education policy. A comparative and historical study focusing on the*

thematic reviews of tertiary education. Finnish Educational Research Association (FERA), Jyväskylä.

Kjærnsli, M. és Lie, S. (2004): PISA and Scientific Literacy: similarities and differences between the Nordic countries. *Scandinavian Journal of Educational Research*, **48**. 3. sz. 271–286.

Kupari, P. (2007a): PISA:n kertomaa. *Kasvatus*, **38**. 4. sz. 301–303.

Kupari, P. (2007b): Tuloksia peruskoulunuorten asenteista ja motivaatiosta matematiikkaa kohtaan PISA 2003-tutkimuksista. *Kasvatus*, **38**. 4. sz. 316–328.

Kupari, P., Välijärvi, J., Linnakylä, P., Reinikainen, P., Brunell, V., Leino, K., Sulkunen, S., Törnroos, J., Malin, A. és Puhakka, E. (2004): *Nuoret osaajat – PISA 2003:n ensituloksia*. Jyväskylä.

Kupari, P. és Välijärvi, J. (2005, szerk.): *Osaaminen kestävällä pohjalla – PISA 2003*. Jyväskylä.

Leino, K., Linnakylä, P. és Malin, A. (2004): Finnish Students’ Multiliteracy Profiles. *Scandinavian Journal of Educational Research*, **48**. 3. sz. 251–270.

Lie, S. és Linnakylä, P. (2004): Nordic PISA 2000 in a Sociocultural Perspective. *Scandinavian Journal of Educational Research*, **48**. 3. sz. 227–230.

Linnakylä, P. és Malin, A. (2007): Miten tukea heikkoja lukijoita? Lukuharrastuksen sitoutuminen lukutaidon vahvistajana. *Kasvatus*, **38**. 4. sz. 304–315.

- Linnakylä, P., Malin, A. és Taube, K. (2004): Factors behind Low Reading Literacy Achievement. *Scandinavian Journal of Educational Research*, **48**. 3. sz. 231–249.
- Linnakylä, P., Sulkunen, S. és Arffman, I. (2004, szerk.): *Tulevaisuuden lukijat – suomalaisnuorten lukuproofiileja – PISA 2000*. Jyväskylä.
- Mihály Ildikó (2003): Világraszóló oktatási sikerek – és ami mögöttük van. Finn elemzés a PISA-vizsgálat eredményeiről. *Új Pedagógiai Szemle*, **3**. sz. 92–95.
- Mihály Ildikó (é. n.): Milyen ma a finn iskolarendszer? *Tudástár*. 2010. 12. 19-i megtekintés, Oktatáskutató Intézet, <http://ofi.hu/tudastar/iskolarendszerk/milyen-ma-finn>
- Niukko, S. (2006): *Yhteistyötä ilman riskejä?* Turun Yliopisto.
- Rautalin, M. és Alasuutari, P. (2009): The uses of the national PISA results by Finnish officials in central government. *Journal of Education Policy*, **24**. 5. sz. 539–556.
- Reinikainen, P. (2007): Hyvän ongelmaratkaisutaidon selittäjät Suomessa. *Kasvatus*, **38**. 4. sz. 340–347.
- Rinne, R., Kallo, J. és Hokka, S. (2004a): Too Eager to Comply? OECD Education Policies and the Finnish Response. *European Educational Research Journal*, **3**. 2. sz. 454–482.
- Rinne, R., Kallo, J. és Hokka, S. (2004b): Liian innokas mukautumaan? OECD:n koulutuspolitiikka ja suomen vastauksia. *Kasvatus*, **35**. 1. sz. 34–54.
- Sáska Géza (2003): Európa képzetek. *Educatio*, **4**. sz. 493–509.
- Sáska Géza (2006a): Európa oktatásügye, ahogy a Kárpát-medenceből látszik. *Iskolakultúra*, **16**. 1. sz. 3–16.
- Sáska Géza (2006b): Az oktatási ideológiák változékonyságáról – a 19. és a 20. századi liberális oktatáspolitikák. *Új Pedagógiai Szemle*, **10**. sz. 36–55.
- Simola, H. (2004): Kenraali Adolf Ehrnrooth ja PISA:n ihme – Koulutus sosiologia huomautuksia eräaseen suomalaisen menestystarinaaan. *Kasvatus*, **1**. sz. 76–83.
- Simola, H. (2005): The Finnish miracle of PISA: historical and sociological remarks on teaching and teacher education. *Comparative Education*, **4**. sz. 455–470.
- Tjeldvoll, A. (2009): Finnish higher education reforms. Responding to globalization. *European Education*, **40**. 4. sz. 93–107.
- Törnroos, J. (2007): Suomen- ja ruotsinkielisten oppilaiden matematiikan osaaminen PISA 2003-tutkimuksessa. *Kasvatus*, **38**. 4. sz. 329–339.
- A PISA-sokk – avagy minden negyedik magyar gyerek nem tanul meg olvasni. (2003) *Új Pedagógiai Szemle*, **3**. sz. 58–71.
- Väljjarvi, J. (2007): Suomalainen koulu oppimisen ympäristönä. *Kasvatus*, **38**. 4. sz. 354–463.
- Väljjarvi, J., Linnakylä, P., Kupari, P., Reinikainen, P., Malin, A. és Puhakka, Eija (2001): *Suomen tulevaisuuden osaajat – PISA 2000*. Jyväskylä.
- Väljjarvi, J., Linnakylä, P., Kupari, P., Reinikainen, P., és Arffman, I. (2002): *The Finnish success in PISA – and some reasons behind it 1. PISA 2000*. Jyväskylä.
- Väljjarvi, J., Kupari, P., Linnakylä, P., Reinikainen, P., Sulkunen, S., Törnroos, J. és Arffman, I. (2007): *The Finnish success in PISA and some reasons behind it 2. – PISA 2003*. Jyväskylä.